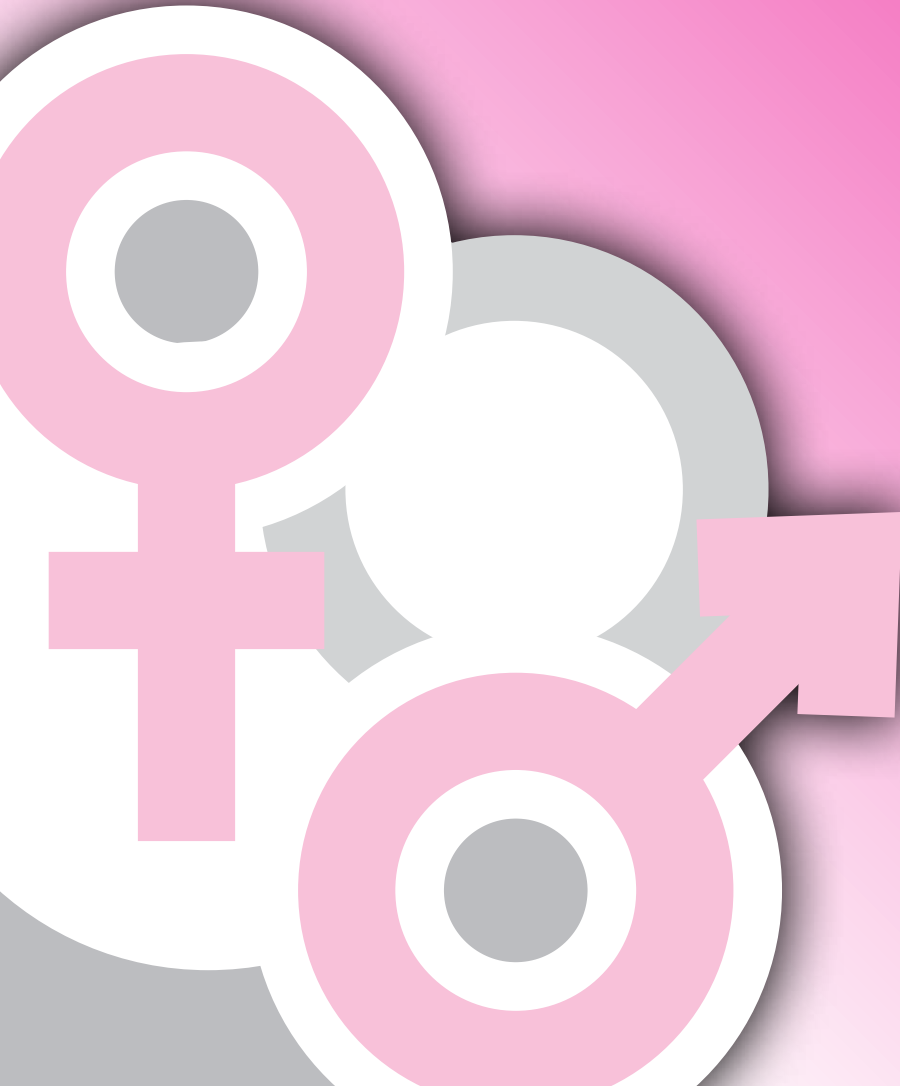

अमलिङ्गी/तेश्रो लिङ्गी वाटे

शाट्माट ओधिने प्रश्नहरू

नील हिरा समाज

अमलिङ्गी/तेश्रो लिङ्गी वाटे

खाऽम्खाऽ

ओधिने प्रष्टनहरु

प्रथम संस्करण : २०६६ श्रावण

सर्वाधिकार : नील हिरा समाज
शिवभक्तिमार्ग ३४४, खुर्सान्नीटार
लाजिम्पट, काठमाडौं
फोन नं ४४४३३५०, ४४४५९४७
website: <http://www.bds.org.np>
email: bluediamondsociety@yahoo.com

१२००० प्रति

(यूरोपेली संघको आर्थिक सहयोगमा प्रकाशन गरिएको)

स्रोत सामग्री : यस प्रकाशनमा उल्लेखित बारम्बार सोधिने प्रश्नहरूको धेरै अंश एरिक मार्क्सद्वारा लिखित
“इज इट अ च्वाइस्” किताबबाट भावानुवाद गरिएको हो - सुनील बाबु पन्त

मुद्रण : प्रिन्ट प्वाइन्ट पब्लिसिङ्ग ... 3P
त्रिपुरेश्वर, काठमाडौं
४२४९६७४/५

अमलिङ्गी या तेश्रो लिङ्गी हुनु: के यो ठोजाई हो ?

समलिङ्गी / तेश्रो लिङ्गी वारे बारम्बार सोधिने प्रश्नहरू

१. जैविक लिङ्ग (Sex) के हो ?

जैविक लिङ्ग व्यक्तिको यौन अङ्ग अनुसार छुट्टिन्छ : पुरुष लिङ्ग (Male), स्त्री लिङ्ग (Female) र अन्तरलिङ्ग (Intersexed) ।

२. सामाजिक लिङ्ग (Gender) के हो ?

कुनै पनि व्यक्तिको "महिला (Woman)", "पुरुष (Man)" वा "तेश्रो लिङ्गी (Third gender)" हुने लैङ्गिक अनुभूति हो । महिला, पुरुष र तेश्रो लिङ्गी व्यक्तिको हाउभाउ, व्यक्तित्व तथा लैङ्गिक प्रस्तुती (Gender expression) पनि सामाजिक लिङ्ग अनुसार फरक हुन्छ ।

३. तेश्रो लिङ्गी (Third gender) के हो ?

(जन्मदा बालक वा बालिका जे सुकै भए पनि) यस्तो व्यक्ति (हुर्कदा) जसको लैङ्गिक पहिचान (Gender Identity), लैङ्गिक प्रस्तुती (Gender Expression), व्यक्तित्व आदि समाजमा परम्परागतरूपमा महिला र पुरुष अपेक्षा गरिएको भन्दा फरक हुन्छ । नेपालमा विभिन्न भेगमा विभिन्न भाषामा तेश्रो लिङ्गीलाई यसो भनिन्छ:-

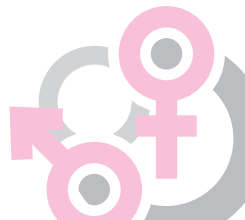
मेटी : पुर्वी नेपाल तिरबाट आएको शब्द, यस्ता व्यक्तिहरू (जन्मदा बालक तर हुर्कदा आफुलाई स्त्री स्वभावको पाउने) लाई इङ्गित गर्दछ जो आफुलाई महिला वा पुरुष दुबै ठान्दैनन् ।

सिङ्गारु : तेश्रो लिङ्गी व्यक्तिलाई पश्चिम पहाडतिर सिङ्गारु भनिन्छ ।

मारुनी : त्यस्तै केटीको भेषमा नाच्ने पुरुष वा तेश्रो लिङ्गी व्यक्तिलाई मारुनी भनिन्छ ।

मौगिया वा कोथी : तेश्रो लिङ्गी व्यक्तिलाई तराईतिर मौगिया वा कोथी भनिन्छ ।

फुलुमुलु : तेश्रो लिङ्गी व्यक्तिलाई हिमाली भेगमा फुलुफुलु भनिन्छ, आदि ।

४. हिजडा को हुन् ?

हिजडा समुदाय नेपालको तराई र भारतमा करिब ४००० बर्ष भन्दा बढी पहिले देखि रहदै आएका छन् । हिजडाहरू तेश्रो लिङ्गी (जसलाई "पिङ्गला" भनिने शिव-शक्ति रूप, शिवको अर्ध पुरुष तथा अर्ध महिलाको रूप, सम्भिन्नछन्) भएको कारण आफुलाई पवित्र वा अलौकिक ठान्दछन् । हिजडा हुन चाहने व्यक्ति (जो जन्मदा पुरुषलिङ्ग भएर जन्मेको हुन्छ) ले हिजडा समुदायमा आफुलाई सामेल गर्नु पर्छ तथा विभिन्न नियम तथा अनुशासन (जस्तै महिलाको भेषमा उठबस गर्नु पर्ने, उठेर पिसाव गर्न नहुने आदि) पालना आदि गर्नु पर्ने हुन्छ । जसले यो समुदायको यी नियम तथा अनुशासनहरू सख्त रूपले पालन गर्न सक्छ ती व्यक्तिहरूले मात्र "निर्वाण" (लिङ्ग काटी पूरणरूपमा हिजडा हुने प्रकृया) लिन पाउँछन् ।

५. अन्तरलिङ्गी (Intersexed) के हो ?

यस्ता व्यक्ति जो जन्मदा नै यौन अङ्गको हिसावले सामाजिक अपेक्षा अनुरूप वालक (Male) वा वालिका (female) छुट्टिदैनन् । ऐतिहासिक तवरले, चिकित्सक समुदायले यसलाई हेर्माफ्रोडाइट्स (Hermaphrodites) भन्ने विल्ला लगाई बच्चाको यौनअङ्ग सच्याउने शल्यक्रिया (sex reassignment surgery) गरिदिने चलन कयौं देशमा छ । तर समकालिन दृष्टिकोण यस्तो जवरजस्ती बच्चाको यौनअङ्ग सच्याउने शल्यक्रिया अभ्यास (arbitrary practice of gender reassignment surgery) लाई बलजफती लैङ्गिक पहिचान बनाईदिने र यौनअङ्ग बिगारी दिने भनी चुनौती दिने गरको छ । किनभने बच्चाको लैङ्गिक पहिचान (Gender Identity) पछि कस्तो हुन्छ भनेर बच्चामा नै एकिन गर्न सकिन्न ।

६. यौन अभिमुखिकरण (Sexual Orientation) के हो ?

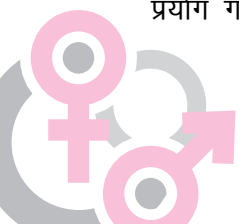
यसले कुनै पनि व्यक्तिको शारीरिक तथा भावनात्मक आकर्षणको दिशा बोध गर्दछ, र त्यो आकर्षण विपरित लिङ्ग भएको व्यक्तिप्रति वा समानलिङ्ग भएको व्यक्तिप्रति वा सबै लिङ्ग प्रति हुन सक्दछ ।

विपरित लिङ्गी (Heterosexual)

यस्तो व्यक्ति जो शारीरिक तथा भावनात्मक रूपले आफु भन्दा विपरित लिङ्ग भएको व्यक्ति प्रति आकर्षित हुन्छ ।

समलिङ्गी (Homosexual)

यस्तो व्यक्ति जो शारीरिक तथा भावनात्मक रूपले आफुजस्तै समानलिङ्ग भएको व्यक्तिप्रति आकर्षित हुन्छ । समलिङ्गी व्यक्तिलाई अंग्रेजी भाषामा "होमोसेक्सुअल" भनिएता पनि "गे" शब्द बढि प्रयोग गरिन्छ भने महिला समलिङ्गीलाई "लेस्बियन" भन्ने चलन छ ।

दुई लिङ्गी (Bisexual)

यस्तो व्यक्ति जो शारीरिक तथा भावनात्मक रूपले महिला पुरुष दुबै सित आकर्षित हुन्छ ।

७. कोही कसरी समलिङ्गी बन्छ ?

कोही पनि आफ्नो इच्छाले वा अरुको इच्छाले समलिङ्गी बन्दैनन्, जसरी कोही आफ्नो इच्छाले वा अरुको इच्छाले विपरितलिङ्गी बन्दैनन् । यो जन्मजात लिएर आउने कुरा हो । हामी सबैका आ-आफ्नै यौनिक आकर्षण छन् । हामी मध्ये धेरैका यौनिक आकर्षणका अनुभूति विपरितलिङ्गी प्रति (महिला पुरुष प्रति र पुरुष महिला प्रति) हुन्छ । हामी मध्ये केहीका यौनिक आकर्षणका अनुभूति समानलिङ्गी प्रति (महिला महिला प्रति र पुरुष पुरुष प्रति) हुन्छ ।

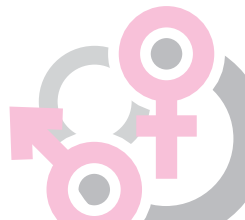
यौनिक आकर्षणका अनुभूति के के कारणले हामीमा आउछ, चाहे त्यो विपरितलिङ्गीको होस् वा समलिङ्गीको, कसैलाई थाहा नभए पनि यी अनुभूतिहरू नैसर्गिक हुन् जसले हामीलाई खुसी वा भ्रमित दुवै गराउन सक्छन् । जब हाम्रो उमेर १३, १४ बर्ष माथि चढ्न थाल्छ यी यौनिक आकर्षणका अनुभूतिहरू अरु बलिया हुन पुग्दछन् र हामी भावनात्मक तथा शारीरिक रूपमै अर्को व्यक्ति प्रति आकर्षित हुन थाल्दछौ ।

८. कोही कसरी तेश्रो लिङ्गी बन्छ ?

कोही पनि आफ्नो इच्छाले वा अरुको इच्छाले तेश्रो लिङ्गी बन्दैनन्, जसरी कोही आफ्नो इच्छाले वा अरुको इच्छाले पुरुष वा महिला बन्दैन । यो जन्मजात लिएर आउने कुरा हो । हामी सबैका आ-आफ्नै लैङ्गिक पहिचान छन् । हामी मध्ये धेरैका लैङ्गिक पहिचान महिला वा पुरुष हुने गर्दछ भने हामी मध्ये केहीका लैङ्गिक पहिचान महिला वा पुरुष भन्दा अलग तेश्रो लिङ्गीको हुन्छ ।

९. यौनिक आकर्षणका अनुभूति वास्तवमा के हुन् ?

जब हामी १३/१४ बर्षबाट माथि हुर्कन थाल्दछौ र हामीमा "खास" शारीरिक परिवर्तन देखिन थाल्दछ, हामीमा आकर्षणको दरो अनुभूतिहरू पनि सुरु हुन थाल्दछन्, जो हामीमा हाम्रा आफन्त वा साथी-भाइ प्रति हुने मायाका अनुभूतिहरू भन्दा फरक र सशक्त हुने गर्दछन् । यिनै सशक्त यौनिक आकर्षणका अनुभूतिहरूले हामीमा शारीरिक सम्बन्ध राख्ने इच्छा पनि जगाउँदछ । कसैमा यी अनुभूतिहरू ११/१२ बर्ष मै र कसैमा १८ बर्ष वा केहि ढिला गरी देखिने गर्दछ । यी कौतुहलता र चाहनाहरू शब्दमा विश्लेषण गर्न गाह्रो छ, तर आफूलाई थाहा हुन्छ जब हामी यी अनुभूतिहरूका आफै अनुभव गर्दछौ ।

१०. के समलिङ्गी हुनु रोजाई हो ?

होईन, समलिङ्गी हुनु कुनै रोजाई होइन । मानिसहरूले आफ्ना यौनिक आकर्षणका अनुभूतिहरू यस्तै खालको हुनु पर्छ भनेर रोजेको हुँदैनन् । यो सबैका लागि सत्य हो । कपालको रंग, आँखाको रंग, हाम्रो उचाई, वा छालाको रंग जस्तै हामी हाम्रो यौनिक आकर्षण पनि आफूले वा अरु कसैले चाहे जस्तो रोज्न सक्दैनौ ।

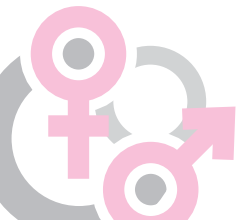
११. के हामी (समलिङ्गी वा विपरितलिङ्गी) यौनिक आकर्षणका अनुभूतिहरू परिवर्तन गर्न सक्छौ ?

सक्दैनौ, यौनिक आकर्षणको विषयमा जतिसुकै प्रार्थना, परामर्श, आशा, औषधिमूलो गरे पनि त्यो परिवर्तन हुँदैन । यौनिक आकर्षण मानिसका अन्य गुणभन्दा फरक, न त परिवर्तन हुन्छ न त साट्न (विपरित भए समलिङ्गी हुने वा समलिङ्गी भए विपरितलिङ्गी हुने) नै सकिन्छ । हामी आफ्ना यी अनुभूतिहरूलाई अनदेखा गर्ने कोशिस गर्न सक्छौ, हामीमा त्यस्ता अनुभूतिहरू छैनन् भनेर (आफैलाई समेत) ढाट्न सक्छौ तर हामीले जे भने पनि, आँखाको रंग परिवर्तन गर्न नसके जस्तै हामीआफ्ना यौनिक आकर्षणका अनुभूतिहरू परिवर्तन गर्न सक्दैनौ न त मेटाउन नै सक्छौ ।

धेरै मानिसहरू खास गरी हाम्रो जस्तो समाजमा जहाँ विपरितलिङ्ग (पुरुष महिला बीच हुने) विवाह अनिवार्य जस्तै मानिन्छ, परिवारको दवाव वा समाजको डर वा अन्य वाध्यताले समलिङ्गी महिला होस वा समलिङ्गी पुरुष होस, विपरितलिङ्गी विवाह गर्दछन् । त्यसले गर्दा उनीहरूको यौन व्यवहारमा फरक त आउला तर पनि उनीहरूमा यौनिक आकर्षणको अनुभूतिहरू भने कहिल्लै परिवर्तन हुँदैन र जीवन रहेसम्म त्यहि रहिरहन्छ, हराउँदैन ।

१२. आफू समलिङ्गी हो वा होइन थाहा पाउन के शारीरिक सम्बन्ध राख्नै पर्छ ?

पर्दैन, धेरै व्यक्तिहरूलाई, चाहे विपरितलिङ्गी हुन् वा समलिङ्गी, अरुसंग शारीरिक सम्बन्ध हुनु भन्दा धेरै पहिले आफ्नो यौनिक आकर्षणको बारेमा यकिन भइसकेको हुन्छ । हाम्रो भित्री अनुभूतिले नै हामीलाई यो कुरा स्पष्ट भइसकेको हुन्छ । तर कहिले काही केहि व्यक्तिहरूमा भने आफ्ना यी अनुभूतिहरूलाई बुझ्न र यकिन गरी चिन्न शारीरिक वा भावनात्मक अनुभव पछि मात्र सम्भव हुने गर्दछ ।

१३. किन हामी समलिङ्गी होइनाँ भनेर छद्म भेद नबनाउने ?

धेरै समलिङ्गीहरू आफ्नो सही यौनिक पहिचान लुकाएर समाजमा आफू विपरितलिङ्गी भए जस्तो देखाउँछन् । तर यो सजिलो भने पटककै छैन । वास्तवमा यो त्यतिनै गाह्रो छ जति एउटा विपरितलिङ्गीलाई आफ्नो सहि यौनिक पहिचान लुकाएर समाजमा आफू समलिङ्गी भए जस्तो देखाउँदा हुन्छ ।

उदाहरणको लागि, केहि समयका लागि एउटा संसारको कल्पना गरौं जहाँ बहुसंख्यक समलिङ्गी बस्दछन् । यस्तो संसारमा समलिङ्गीलाई त सजिलै हुने भयो आफ्नो पहिचान खुलाएर बाँच्न तर यदि तपाईं यस्तो संसारमा अल्पसंख्यक तथा बर्जित विपरितलिङ्गी मध्ये एक पर्नु भयो, तपाईंलाई आफ्नो यौनिक पहिचान कसैले थाहा पाउला भन्ने ठूलो डर हुन्छ र तपाईं कुनै (महिला भए) पुरुष प्रति वा (पुरुष भए) महिला प्रति आकर्षण हुने कुरा कसैसंग गर्न पनि सक्नु हुन्न । तपाईंलाई समलिङ्गी विवाह गर्न पारिवारिक वा सामाजिक दवाब पर्छ र तपाईं माथि समलिङ्गी शारीरिक सम्बन्ध राख्नु पर्ने ठूलो अपेक्षा राखिन्छ । कति गाह्रो होला तपाईंलाई आफू नभएको व्यक्तित्व बाँच्नु पर्दा ? आज पनि हाम्रो समाजमा अधिकांश समलिङ्गी तथा तेस्रो लिङ्गी आफू नभएको व्यक्तित्व बोकेर जिन्दगी बाँचिरहेका छन् (वा मरिरहेका छन्) ।

१४. यदि कोही यौन दुरव्यवहारको शिकार भएर ऊ समलिङ्गी बन्ने हो ?

होइन, केहि मानिसमा यस्तो भ्रम हुन सक्छ: कि यदि कोही यौन दुरव्यवहारको शिकार भएमा ऊ समलिङ्गी बन्छ भनेर । उनीहरू गलत हुन् । यौन दुरव्यवहारको शिकार भएका व्यक्ति रिसाउने वा दुखी हुने वा विचलित हुन सक्छन् तर उनीहरूको यौनिक आकर्षणका अनुभूतिहरू यस्ता यौन दुरव्यवहारले परिवर्तन हुँदैनन् । दुरभाग्यवस नेपालमा पनि धेरै युवाहरू खास गरि महिलाहरूले यौन दुरव्यवहारको अनुभव बोकेका छन् र ती मध्ये धेरैले आफूलाई विपरितलिङ्गी नै पाउँछन् किनकि उनीहरू पहिला देखिनै विपरितलिङ्गी नै हुन् ।

१५. के समलिङ्गी हुनु कुनै रोग हो ?

होइन, समलैङ्गिकता कुनै रोग वा विमारी होइन । तर त्रास लाग्दो कुरा के थियो भने धेरै मानसिक स्वास्थ्यका डक्टरहरू पहिला समलिङ्गी आकर्षणको अनुभूति हुनुलाई मानसिक रोग

भन्दथे । सन् १९७० मा American Psychological Association / the American Psychiatric Association ले आफूहरूले ठूलो भुल गरेको स्वीकार गर्दै समलैङ्गिकतालाई कुनै रोग नभएको पुष्टि गरे साथै मानसिक रोगको तालिकाबाट पनि यसलाई हटाए । सन् १९९२ मा विश्व स्वास्थ्य संगठनले पनि समलैङ्गिकता कुनै रोग नभएको पुष्टि गरिसकेको छ ।

१६. के समलैङ्गिकता असामान्य हो ?

बहुसंख्यक मानिस दाहिने हात चलाउने (right handed) भएतापनि अहिले हामी देब्रे हात चलाउने (left handed) मानिसलाई असामान्य ठान्दैनौं । उनीहरू, सामान्यतवरले, बहुसंख्यक हात चलाउने (right handed) भन्दा फरक हुन् । जसरी अझै पनि समलिङ्गीहरूलाई असामान्य ठनिन्छ, पहिले देब्रे हात चलाउने (left handed) मानिसलाई पनि असामान्य ठान्ने गरिन्थ्यो ।

यदि अप्राकृतिकलाई असामान्य भन्न खोजिएको हो भने पनि समलैङ्गिकता परिभाषाले नै प्राकृतिक हो किनकि यो प्रकृतिमानै हुने गर्दछ र मानिस वीचमा मात्र होइन वैज्ञानिकहरूको अध्ययनले हिमाली भेडा, सामुद्रिक घोडा देखि गुरिल्ला, चिम्पाञ्जी जस्ता बाँदर सम्म ४५० भन्दा बढि अनेकौं प्राणीहरूमा समलैङ्गिक व्यवहार पाइएको कुरा पुष्टि गरिसकेका छन् ।

साथै, समलिङ्गी मानिसहरू, जो आफ्नो यौनिकतालाई सहज स्वीकारिसकेका छन्, भन्न सक्छन् कि उनीहरू वीचको समलिङ्गी शारीरिक तथा भावनात्मक सम्बन्ध कति सहज र प्राकृतिक छ उनीहरूका लागि, जति विपरितलिङ्गीका लागि उनीहरू वीचको विपरितलिङ्गी शारीरिक तथा भावनात्मक सम्बन्ध सहज र प्राकृतिक छ ।

१७. समलिङ्गी र तेस्रो लिङ्गीको जनसंख्या कति छ ?

धेरै समलिङ्गीहरू हाम्रो समाजमा आफ्नो पहिचान लुकाएर विपरित लिङ्गी पहिचान धारण गरेर बाँच्न बाध्य छन् । त्यसकारण समलिङ्गीको संख्या यकिन गर्न गाह्रो छ, तर विश्वका विभिन्न अध्ययनहरूले देखाए अनुसार जनसंख्याको करिब ८-१०% समलिङ्गी तथा करिब १% तेस्रो लिङ्गी जनसंख्या रहेको अनुमान गर्न सकिन्छ ।

१८. के तेस्रो लिङ्गी व्यक्तिहरू समलिङ्गी हुन् ?

अन्य महिला पुरुष जस्तै, तेस्रो लिङ्गी व्यक्तिहरूको यौनिक आकर्षण पनि विपरितलिङ्गी वा समलिङ्गी हुन सक्छन् । कुनै व्यक्तिले आफू महिला वा पुरुष वा तेस्रो लिङ्गी पहिचानको अनुभुत गर्नु उसको यौनिक आकर्षणसंग असम्बन्धित कुरो हो ।

१९. कसैले छक्का, हिजडा, नपुंसक भनी गाली वेइजति गर्दा समलिङ्गी तथा तेस्रो लिङ्गीलाई कस्तो लाग्छ ?

छक्का, हिजडा, नपुंसक जस्ता गाली सुन्दा चित्त गहिरो दुख्छ, अभि खास गरी साथी भाइ र आफन्तको मुखबाट सुन्दा । तर यसले समलिङ्गी तथा तेस्रो लिङ्गीलाई रिस उठाउन पनि सक्छ । यदि त्यस्ता गाली सम्बन्धित व्यक्ति प्रति लक्षित गरिएको भए त्यो व्यक्तिले डर- त्रासको अनुभूति पनि गर्न सक्छ ।

२०. समलिङ्गी प्रति घृणा वा डर (Homophobia) के हो ?

पूर्वाग्रह, विभेद वा नकरात्मक धारणाले ग्रसित भएर हुने उपज समलिङ्गी प्रतिको घृणा वा डर हो । यसले समलिङ्गीहरूलाई अदृश्य हुन वा लुक्न बाध्य तुल्याउँदछ, विभेदको शिकार बनाउँछ, तिरष्कृत गराउँछ वा अन्यायको शिकार पनि बनाउँछ ।

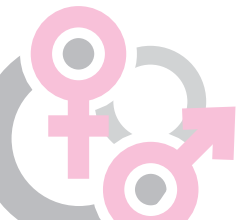
२१. विपरितलिङ्गवाद (Heterosexism) के हो ?

सबै व्यक्ति विपरितलिङ्गी नै हुन्छन् भन्ने मान्यता राखी यो नै उत्तम तथा माथिल्लो हो भन्नु विपरित लिङ्गवाद हो । विपरितलिङ्गवाद प्रायः सुक्ष्म रूपमा प्रस्तुत हुने गर्दछ, जस्तै समलिङ्गी तथा तेस्रो लिङ्गी व्यक्तिको पहिचान, व्यवहार, सम्बन्ध तथा समुदायको इन्कारी, अनावश्यक आलोचना गर्नु वा लाञ्छना लगाउनु ।

अर्धोच्च अदालतको २०६४ साल पौष ६ गतेको निर्देशनात्मक आदेश (फैअला)

यौनिक तथा लैङ्गिक अल्पसंख्यक समुदायहरूको क्षेत्रमा कार्यरत नीलहिरा समाजका कार्यकारी निर्देशक सुनील बाबु पन्त, मितिनी नेपालका उपाध्यक्ष मीना नेपाली, क्रुस एड्स नेपालका अध्यक्ष संजिव गुरुङ्ग, परिचय समाज नेपालका कार्यकारी निर्देशक मनोरञ्जन कुमार वैद्य समेत चार जनाले नेपाल सरकार प्रधानमन्त्री तथा मन्त्रिपरिषद्को कार्यालय सिंहदरवार, व्यवस्थापिका संसद सिंहदरवार काठमाडौं, नेपाल सरकार कानून न्याय तथा संसदीय व्यवस्था मन्त्रालय सिंहदरवार समेतलाई बिपक्षी बनाई हामी निवेदकहरू यौन अभिमुखीकरण तथा लैङ्गिक पहिचानमा आधारित अल्पसंख्यक व्यक्तिहरूको प्रतिनिधित्व गरेका संस्थाहरूसंग आवद्ध छौं । हामीलाई विद्यमान समाज, कानून र राज्यको संयन्त्रले दिनु पर्ने स्थान दिएको छैन । हामी बहुमतमा आधारित राज्य तथा समाजले अपनाउँदै आएको संरचना तथा कानूनको ढाँचा तथा मान्यतासंग असहमति जाहेर गरी हाम्रा हक अधिकारका लागि पनि उत्तिकै स्थान दिनु पर्ने भनी माग राखिआएका छौं । यही कारणले बिभिन्न किसिमका शारीरिक तथा मानसिक यातना भोगेका प्रशस्त उदाहरणहरू हामीसंग छन् । हामी चार जना निवेदकहरूले कम्तीमा ६० हजार व्यक्तिको प्रतिनिधित्व गरेका छौं । यौन अभिमुखीकरण तथा लैङ्गिक पहिचान अन्तर्गतका अल्पसंख्यकमा महिला समलिङ्गी, पुरुष समलिङ्गी तथा तेस्रो लिङ्गी लगायतका व्यक्तिहरू पर्दछन् । यी व्यक्तिहरू आफूले आफैलाई तेस्रो प्रकृतिका व्यक्ति भनेर चिनाउने गर्दछन् । अन्तर्राष्ट्रिय चलन चल्तीको भाषा अनुसार तेस्रो लिङ्गी र समलिङ्गी भनेर चिनिने पनि गरिन्छ । हामी यसमा पाँच वर्गमा विभाजित भएका छौं । जसलाई महिला समलिङ्गी, पुरुष समलिङ्गी, द्विलिङ्गी, तेस्रो लिङ्गी र अन्तर लिङ्गी भनेर चिनिन्छ । यस्ता पहिचानहरू कपोल कल्पित नभइकन वैज्ञानिक ढंगले प्रमाणित तथ्यहरू हुन् । यस्ता प्रकृतिका मानिसहरूको जन्म र अस्तित्वका वारेमा विश्व स्वास्थ्य संगठनको एक प्रतिवेदनमा समेत उल्लेख छ । उक्त प्रतिवेदनमा यस किसिमका मानिसहरूको प्रकृतिलाई पुष्टि गर्दै यो कुनै रोग नभइकन सामान्य प्रकृति नै हो भनिएको छ । उल्लिखित सबै खालका व्यक्तिहरूको जन्म प्राकृतिक रूपमा भएपनि यसलाई अप्राकृतिक नाम दिएर वर्तमान समाजले हाम्रो अस्तित्व माथि जबरजस्ती शंका गर्दछ । हामी घर परिवार तथा समाजबाटै बहिष्कृत भएका छौं । हाम्रा लागि राज्यले समेत कुनै व्यवस्था गरेको छैन । सामाजिक बहिष्कारको यो चरम घडीमा हामी कम्तीमा कानूनबाट सुरक्षित हुनु पर्नेमा कानून पनि यस विषयमा

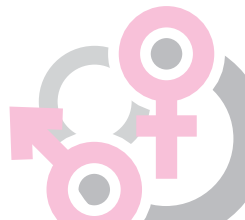

गम्भीर भएको देखिंदैन । हाम्रो समस्याका लागि भनेर कुनै कानुन राज्यले बनाउन पहल पनि गरेको छैन । यस विषयमा राज्यले पर्याप्त कानुनको निर्माण गरी सबै खाले नागरिकलाई समानताको हैसियत प्रदान गर्नु पर्दछ । नेपालको संवैधानिक व्यवस्था र तिनले प्रदान गरेका अधिकारहरूमा सबै नेपालीको समान हैसियत रहने कुरामा कुनै शंका छैन । संविधान तथा कानुन, अन्तर्राष्ट्रिय कानुन, प्रत्येक मानिसको बाँच्न पाउने अधिकारको सम्बन्धमा सम्मानित सर्वोच्च अदालत तथा मानवअधिकार सम्बन्धी संयुक्त राष्ट्रसंघले स्थापित गरेका नजीर, सिद्धान्त र मान्यता समेतका आधारमा हामी यौन अभिमुखीकरण तथा लैङ्गिक पहिचानका अल्पसंख्यक व्यक्तिहरूको कानुनी तथा नीतिगत संरक्षण गरी निजहरूलाई संविधान तथा अन्तर्राष्ट्रिय मानव अधिकार कानुन प्रदत्त हक तथा अधिकारहरू उपभोग गर्न नपाई उपेक्षित र तल्लो श्रेणीको व्यक्ति जस्तो भएर बस्नु पर्ने बाध्यताबाट मुक्त गरी कानुनी हक अधिकारको संरक्षण तथा प्राप्तिका लागि अविलम्ब व्यवस्था गरी दिनु भनी विपक्षीहरूको नाउँमा परमादेश लगायत जो चाहिने आज्ञा आदेश वा पूर्जा जारी गरी पाउँ । साथै नागरिकता प्रदान गर्न र अन्य भेदभावजन्य कानुनको खारेज गरी समानतामा आधारित कानुनको निर्माण गर्न र यसरी भेदभाव तथा हिंसा पीडित व्यक्तिहरूको हक अधिकारको संरक्षणका लागि तत्काल सम्बन्धित व्यक्तिहरूको समेत उचित सहभागितामा आवश्यक अन्य कानुन तर्जुमा गरी समानुपातिक तथा आवश्यक संरक्षणको समेत व्यवस्था गर्न कानुनी तथा अन्य संस्थागत संरचना बनाई यथाशक्य छिटो मौलिक मानव अधिकारको संरक्षण गर्नु र राज्यका कुनै पनि अंगले भेदभाव तथा हिंसामा संलग्न नहुनु र भएमा विशेष क्षतिपूर्तिको व्यवस्था समेत गरिदिनु भन्ने समेतको आदेश जारी गरी पाउँ । कानुन नबनुन्जेलसम्मका तदर्थ व्यवस्था समेतको लागि सम्मानित सर्वोच्च अदालतमा उत्प्रेषण, परमादेश, प्रतिषेध लगायत जो चाहिने आज्ञा आदेश वा पूर्जा जारी गरी पाउँ भन्ने रिट निवेदन ।

सम्मानित सर्वोच्च अदालतबाट पहिचान गरी निर्णय गरिएका विषय बस्तुहरू

(क) लैङ्गिक पहिचान (Gender Identity) एवम् यौनिक अभिमुखीकरण (Sexual Orientation) का आधारमा अल्पसंख्यकको रूपमा रहेका समलिङ्गी वा तेश्रो लिङ्गीको अधिकारको विषयमा परेको रिट निवेदन सार्वजनिक सरोकारको विषय भित्र पर्छ कि पर्दैन ?

प्रस्तुत निवेदन नीलहिंसा समाजको तर्फबाट उक्त संस्थाका कार्यकारी निर्देशकसमेतबाट पर्न आएको देखिन्छ । सार्वजनिक सरोकारको बिवादमा समावेश भएको संवैधानिक तथा कानुनी प्रश्न निरोपण गर्न जो सुकैले निवेदन गर्न पाउने बर्तमान संविधानको धारा १०७ (२) अनुसार ब्यवस्था भएकोले LGBTI को हकहित संरक्षण गर्न स्थापित संस्थाहरूको प्रस्तुत रिट निवेदन दिने हकद्वारा पुग्ने देखिन्छ ।

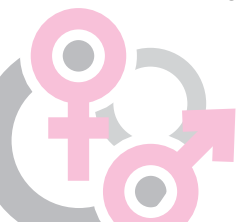
(ख) समलिङ्गी वा तेस्रो लिङ्गी व्यक्तिहरूको पहिचानको आधार के हो ? यो व्यक्तिको मनोवृत्तिका कारण हुन्छ वा प्राकृतिक रूपमा नै यस्तो विशेषता कायम भएको हो ?

व्यक्तिको यौन अंग अनुसार देखा पर्ने भिन्नतालाई लिङ्ग (Sex) र लिङ्गको आधारमा समाजले निर्धारण गरेको सामाजिक भूमिकालाई लैङ्गिकता (Gender) भनी परिभाषित गर्ने गरिएको छ । लैङ्गिक पहिचानको दृष्टिकोणबाट मूलधार (Mainstream) को रूपमा रहेका महिला र पुरुष भन्दा अलग तेस्रो लिङ्गी (Third Gender) पहिचान भएका व्यक्तिहरू समेत समाजमा अल्पसंख्यक रूपमा रहेका हुन्छन् । LGBTI व्यक्तिहरू प्राकृतिक रूप (Natural process) बाट विकास भएका हुन् ।

(ग) समलिङ्गी यौन अभिमुखीकरण भएका एवम् तेस्रो लिङ्गी लैङ्गीय पहिचान भएका नागरिक प्रति राज्यले भेदभावपूर्ण व्यवहार गरेको छ छैन ?

मानवअधिकारप्रति समर्पित आजको लोककल्याणकारी राज्यले प्रत्येक नागरिकको बाँच्न पाउने अधिकार (Right to Life) को रक्षा गर्नु पर्छ भन्ने मान्यता राख्ने हो भने त्यस्तो पुरानो धारणाको कुनै मूल्य रहँदैन । भारत, अमेरिका, ब्राजिल, मेक्सिको, बेलायत, स्पेन, बेल्जियम, निदरल्याण्ड, कोलम्बिया आदि राष्ट्रहरूमा तेस्रो लिङ्गी (Third Gender) को पहिचान र समलिङ्गी विवाह (Same Sex Marriage) लाई legalize / destigmatize गर्ने माग भई यस सम्बन्धमा आवाज उठिरहेका छन् । हाम्रो छिमेकी मुलुक भारतको अभ्यास हेर्ने हो भने त्यहाँ पनि हजारौं संख्यामा हिजरा (Hijras) र कोथीहरू (Kothis) रहेको भन्ने देखिन्छ । समलिङ्गी वा तेस्रो लिङ्गी हुनु आफैमा कुनै रोग होइन । हामी कहाँ समलिङ्गी विवाहलाई अप्राकृतिक मैथुन मानी अपराधीकरण (Criminalization) गरिएको छ । तर आजको विश्वमा प्रत्येक व्यक्तिका आ-आ फना रोजाई (Choice) र यौनिक प्राथमिकताहरू (Sexual Preferences) अप्राकृतिक मैथुन नहुन सक्छन् । तसर्थ हामीले पनि अप्राकृतिक मैथुनको परिभाषामा संशोधन गरी समलिङ्गी विवाहलाई decriminalize / destigmatize गर्ने तर्फ पनि सोच्ने बेला आएको छ ।

जन्मदा एउटा लिङ्गीमा जन्मेको भए पनि जैविक (Biological) र प्राकृतिक (Natural) प्रकृत्या अनुसार जन्मदा भन्दा अर्को लिङ्गीमा विकास भई जन्मदाको भन्दा फरक लिङ्गीमा लैङ्गिक स्वरूप परिवर्तन हुन सक्छन् । यस्तो परिवर्तन हुँदा तिनीहरू मानव जाति वा नागरिक नै नहुने होइनन् । परम्परागत समाजमा लिङ्गका आधारमा महिला र पुरुष दुई लिङ्गले मात्र मान्यता पाइ आएको भन्नेमा विवाद भएन । मानव (human being) र Sex तथा Gender फरक फरक कुरा हुन् । संविधानको भाग ३ मा भएका मौलिक हकहरू राज्यका विरुद्ध नागरिकहरूलाई प्राप्त हुने कार्यान्वयनयोग्य मौलिक मानवअधिकारहरू (Enforceable Fundamental Human Rights) हुन् । यही कारणले गर्दा भाग ३ का मौलिक हकहरू Human Being भएको कारण

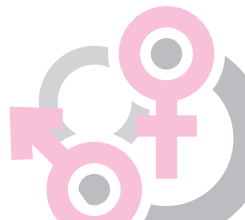

तेस्रो लिङ्गीलाई पनि समान रूपले प्राप्त हुने हक हो । महिला पुरुष जस्तै तेश्रो लिङ्गी वा समलिङ्गी पनि मानिस नै हुन् । महिला र पुरुष बाहेकका तेश्रो लिङ्गी वा समलिङ्गी सबै मानव हुनुका साथसाथै यो देशको नागरिकहरू पनि हुन् ।

(घ) रिट निवेदकहरूको माग बमोजिम आदेश जारी गर्नु पर्ने हो होइन ?

कानूनको अगाडि व्यक्तिको रूपमा मान्यता प्राप्त भएपछि अरु कुनै कारणले व्यक्तिका मौलिक मानव अधिकार उपभोगमा संकुचन हुन सक्दैन । स्वतन्त्र सहमतिबाट विवाह गर्ने, परिवार आरम्भ गर्ने, गोपनियतामा हस्तक्षेप नगरिने, जाति, वर्ण, भाषा, धर्म, राजनीतिक वा अन्य विचार, राष्ट्रिय वा सामाजिक उत्पत्ति, जन्म वा अन्य हैसियतका आधारमा कुनै प्रकारको भेदभाव नगरिने भनी प्रत्याभूत गरेका अधिकारको समानरूपमा उपभोग गर्न पाउने हक LGBTI हरू लाई पनि स्वभाविक रूपमा प्राप्त छ । प्रत्येक नेपाली नागरिक एवं व्यक्तिहरूलाई नेपालको अन्तरिम संविधान, २०६३ को भाग ३ को धारा १२ देखि धारा ३२ सम्मको सबै मौलिक हकहरू प्रदान भएको छ । निवेदकहरू अल्पसंख्यक भएपनि नेपाली नागरिक भएको कारण आफ्नै पहिचानमा ती हकहरू उपभोग गर्न पाउने उनीहरूको मौलिक अधिकार हो । संविधानमा महिला र पुरुष दुई लिङ्ग मात्र उल्लेख हुँदा संविधानका मौलिक हकहरू वा अन्य कानूनी हकहरू वा नेपालले हस्ताक्षर गरेको मानवअधिकार सम्बन्धी विभिन्न महासन्धि वा मानवअधिकारहरू महिला र पुरुषले मात्र उपभोग गर्न पाउँछन् भन्ने अर्थ गर्न मिल्दैन । महिला र पुरुष बाहेकका तेश्रो प्रकारको लैङ्गिक पहिचान र यौनिक अभिमुखीकरण भएको व्यक्ति पनि नेपाली नागरिक एवम् प्राकृतिक व्यक्ति भएको कारण उनीहरूले पनि आफ्नै पहिचानमा संविधान, कानून र मानवअधिकार सम्बन्धी सन्धि महासन्धिहरूले दिएका सम्पूर्ण हकहरू उपभोग गर्न पाउनुपर्छ । त्यस्तो हकको उपभोग गर्न पाउने वातावरण श्रृजना गर्ने र सो अनुसारको कानूनी व्यवस्था गर्ने दायित्व राज्यको हो । फरक लैङ्गिक पहिचान र यौन अभिमुखीकरण भएको कारण ती हकहरू उपभोग गर्न नपाउने वा महिला वा पुरुष भएमात्र ती हकहरू उपभोग गर्न पाउने भन्ने अर्थ गर्न मिल्दैन ।

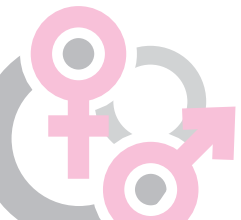
समानता सम्बन्धी उल्लेखित संवैधानिक प्रावधानले सबै नागरिक कानूनको दृष्टिमा समान हुने र समान संरक्षण पाउने, कानूनको प्रयोगमा भेदभाव नगरिने तथा राज्यले कुनै आधारमा पनि भेदभाव नगर्ने तथा सामाजिक सुरक्षामा समेत भेदभाव नगरिने प्रत्याभूति गरिएको छ । कुनै पनि व्यक्तिको लैङ्गिक पहिचान उसको जैविक लिङ्गका आधारमा मात्र नभई उसको स्वभाव, चरित्र र अवधारणाले समेत निर्धारण गर्ने गर्दछ भन्ने मान्यता अव स्थापित भैसकेको छ । सामान्यतया प्राकृतिक र जैविक आधारमा जन्ममा पुरुष वा महिला जे भए पनि शारीरिक विकासक्रम संगै उनीहरूको स्वभाव उनीहरूको पहिचान अनुरूप नै या त Masculine or Feminine प्रकारको हुँदै जान्छ । तर सबै मानिसहरूलाई एउटै सिद्धान्तबाट हेर्न सकिदैन । केही व्यक्तिहरूमा

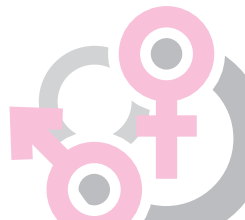
भने जन्मदाको लिङ्ग विपरीतको स्वभाव, आचरण एवं व्यवहार हुन जान्छ । जुन प्राकृतिक रूपमा नै हुने गर्दछ । तर यस्तो परिवर्तित लैङ्गिक पहिचानको आधारमा उनीहरूले पेशा व्यवसाय लगायत वैवाहिक सम्बन्ध समेत कायम गर्न सक्ने अवस्था हाम्रो वर्तमान कानूनमा रहे भएको देखिंदैन । आफ्नै पहिचान कायम राखी मौलिक हक र स्वतन्त्रताको उपभोग गर्न नपाउने कानूनलाई भेदभावकारी कानून मान्नु पर्छ । यसर्थ सरकारले यस सम्बन्धमा आवश्यक अध्ययन गरी फरक लैङ्गिक पहिचान र यौन अभिमुखीकरण भएका व्यक्तिहरूले समेत अरु सरह नै विना भेदभाव आफ्नो अधिकार उपभोग गर्न पाउने गरी उपयुक्त कानून बनाउनु वा भैरहेको कानून संशोधन गरी आवश्यक प्रबन्ध गर्नु भनी नेपाल सरकारको नाउँमा निर्देशनात्मक आदेश जारी हुन्छ ।

त्यसैगरी हाम्रो संविधानको भाग ३ को मौलिक हक तथा भाग ४ को राज्यको निर्देशक सिद्धान्त र नीतिमा महिला, बालबालिका, बृद्ध, अपाङ्ग, आदिवासी, दलित आदि जस्ता उत्पीडित, उपेक्षित वर्गको उत्थानका लागि राज्यले कानूनद्वारा विशेष व्यवस्था गर्नु पर्ने देखिन्छ । सो व्यवस्थामा लिङ्ग नभनी पुरुष र महिला भनी उल्लेख भएको हुँदा यस विषयमा हामी सबैको ध्यान आकर्षित हुनु जरुरी छ । संविधानमा महिला र पुरुष भन्ने उल्लेख नभई लिङ्ग भन्ने शब्द मात्र उल्लेख भएमा यसले महिला पुरुष लगायत तेस्रो लिङ्गीलाई समेत समेट्न सक्ने देखिन्छ । लिङ्ग भन्नाले महिला, पुरुष वाहेक तेस्रो लिङ्गीलाई समेत समेट्ने भएकोले संविधान सभाद्वारा अब बन्ने नयाँ संविधानमा व्यक्तिलाई हक प्रदान गर्दा दक्षिण अफ्रिकाको संविधानको Bill of Right को जस्तो महिला र पुरुषको अतिरिक्त Gender Identity / Sexual Orientation का आधारमा समेत भेदभाव गर्न नपाउने खालको स्पष्ट व्यवस्था नै गरिनु पर्ने देखी यो न्यायिक टिप्पणी समेत गरिएको छ ।

महिला समलिङ्गी (Lesbian), पुरुष समलिङ्गी (Gay) र द्विलिङ्गी (Bi-sexual) व्यक्तिहरूलाई उनीहरूको यौन अभिमुखीकरण (Sexual Orientation) का आधारमा राज्य र समाजले कानुनी एवम् सामाजिक मान्यता प्रदान गरी अरु विपरीत लिङ्गीले पाए सरह स्वतन्त्रतापूर्वक जीवनयापन गर्न पाउने कानुनी व्यवस्था गरी त्यस्ता व्यक्तिहरूको मौलिक मानव अधिकारको संरक्षण गरिनु पर्दछ भन्ने निवेदकहरूको अर्को माग रहेको छ । बस्तुतः यो माग समलिङ्गी विवाह वा उनीहरूको co-habitation लाई मान्यता दिनु पर्ने विषयमा केन्द्रित रहेको छ । समलिङ्गी विवाहका सम्बन्धमा हेर्दा एउटा सावालक व्यक्तिले अर्को सावालक व्यक्तिसँग राजीखुशी मञ्जुरीले आफ्नो चाहना अनुरूप वैवाहिक सम्बन्ध राख्न पाउनु उसको नैसर्गिक हक र अधिकार हो । समलिङ्गी विवाहलाई सम्बन्धित व्यक्तिहरूको हक अधिकार र सामाजिक पारिवारिक दृष्टि सबै पक्षबाट हेरिनु पर्दछ । अन्य राष्ट्रको यस सम्बन्धी प्रचलन एवं कानुनी व्यवस्था समेत हेरी महिला तथा पुरुष समलिङ्गी विवाह (Gay and Lesbian Marriage) को सम्बन्धमा अध्ययन गरी निष्कर्षमा पुग्न उचित हुने देखिन्छ । कतिपय राष्ट्रहरूले यसलाई मान्यता समेत प्रदान गरेका छन् भने कतिपय राष्ट्रमा मान्यता दिई नसकेको पनि देखिन्छ । तसर्थ मानवअधिकार सम्बन्धी दस्तावेजहरू, विश्वमा विकास भएका यस सम्बन्धी

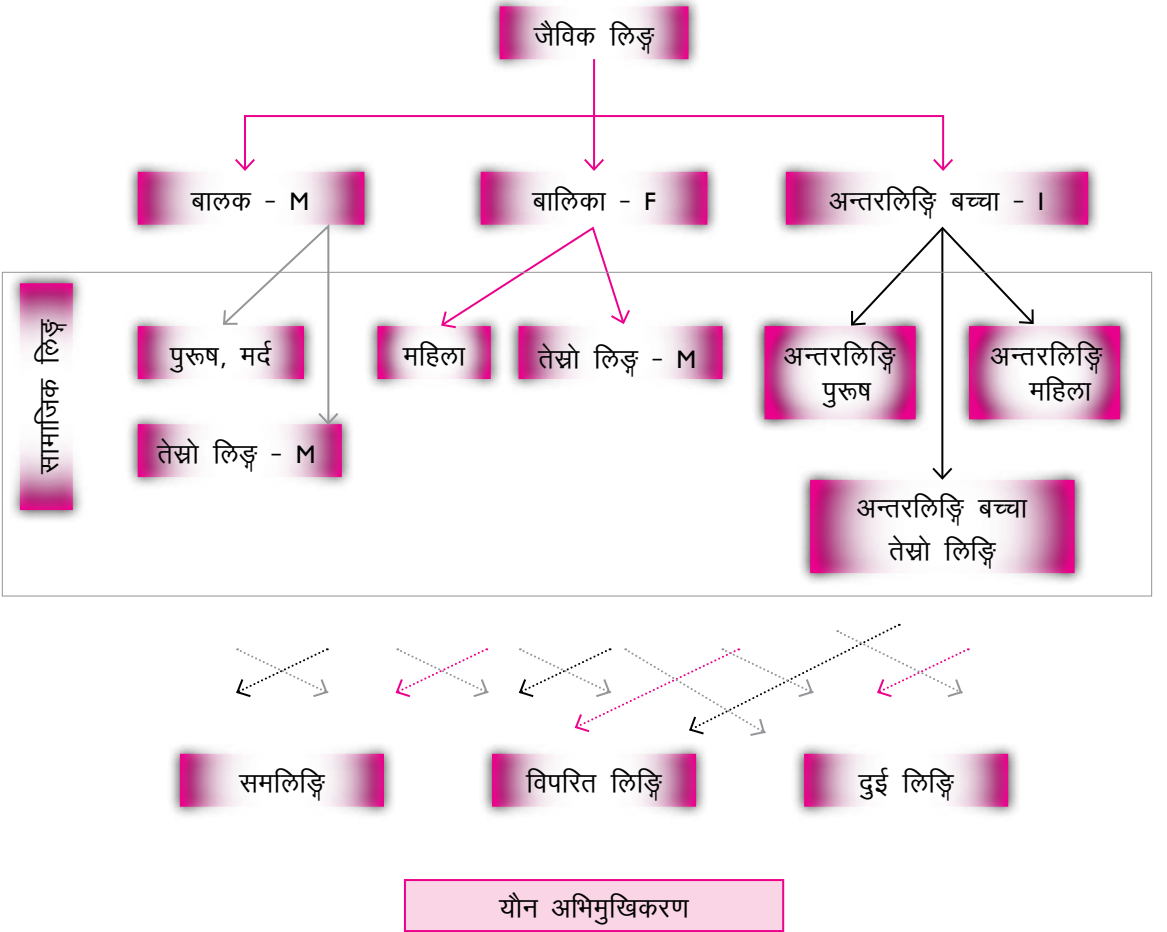

नवीन मान्यताहरू, समलिङ्गी विवाहलाई मान्यता प्रदान गर्ने देशहरूको अनुभव र त्यसले समाजमा पार्ने प्रभावका बारेमा बृहत् अध्ययन र विश्लेषण गरिनु आवश्यक रहेको छ । यस सम्बन्धी समग्र विषयमा अध्ययन गर्न नेपाल सरकारले स्वास्थ्य मन्त्रालयले तोकेको एक जना विशेषज्ञ डाक्टरको अध्यक्षतामा निवेदकहरूको प्रतिनिधित्व गर्ने गरी अधिवक्ता हरी फुयाल समेतको सात सदस्यीय एक समिति गठन गर्नु । उक्त समितिले निवेदकले उठाएको मागहरू मध्ये समान लिङ्गका व्यक्तिहरू बीचको बिवाह (Same Sex Marriage) र समग्र LGBTI हरूको वैवाहिक अवस्थाका सम्बन्धमा सम्भव भए अन्य राष्ट्रका कानुनी व्यवस्था समेत अध्ययन गरी उक्त समितिले दिएको राय सुझावको आधारमा नेपाल सरकारले आवश्यक निर्णय गरी कानुनी व्यवस्था गर्नु ।

यौनिकता तथा लैङ्गिकताबारे तालिका

नील हिरा समाज

यूरोपेली संघ